

WIE WAS BETSIE FRANKENHUIS?

Uit: B'rit Sjalom Berichten, 4e jaargang nr. 2, maart 1989

Betsie Frankenhuis was een joods meisje uit Haaksbergen, dat op 9 jarige leeftijd samen met haar familieleden en andere leden van de joodse gemeenschap in Haaksbergen is gedeporteerd en vermoord in het concentratiekamp Auschwitz. Haar vader was een joodse slager en de familie Frankenhuis woonde in de Blankenburg*. Het woonhuis, met daarachter gelegen worstmakerij annex slagerij, bestaat nog steeds. Frankenhuis was één van de minstens twee of drie joodse slagers die Haaksbergen telde. Het schijnt dat de familie Frankenhuis het zeker niet breed heeft gehad. Een informant beschrijft slager Frankenhuis als integer, maar arm. Ze waren wellicht de armste joodse familie in Haaksbergen.

Betsie ging naar de Openbare Lagere School Het Dorp. Nadat dit door de Duitsers werd verboden, is zij enige tijd naar school gegaan op een speciale joodse school in Enschede. Oudere Haaksbergenaren herinneren zich Betsie vaak levendig, vooral wanneer ze in het centrum gewoond hebben. Betsie bracht bijna dagelijks, samen met haar twee oudere broers, kleine bestellingen naar klanten van haar vader. Ze liepen dan met z'n tweeën, met tussen hen in een grote rieten mand. In het gezin Frankenhuis woonde ook Kurt Falkenstein, een neef van Betsie uit Duitsland. Hij is met een zogenaamd kindertransport voor de oorlog naar Nederland gekomen.

Bij de deportatie van de familie Frankenhuis is hij ontsnapt door het dappere ingrijpen van Lida Kempkes. Kurt leeft nog en woont in Ouderkerk a/d Amstel.

Verder zijn in Haaksbergen nog enige ver verwijderde familieleden van Betsie woonachtig.

DE DEPORTATIE UIT HAAKSBERGEN

Uit: B'rit Sjalom Berichten, 4e jaargang nr. 2, maart 1989

We weten niet of het allemaal precies zo gebeurd is. Onderstaand verhaal is een reconstructie van het verhaal van de deportatie van de familie Frankenhuis uit Haaksbergen. Betsie Frankenhuis, de jongste, negen jaar oud, was er bij. Dit Haaksbergse meisje heeft met haar familieleden de angst voor de deportatie, de wegvoering zelf, het verblijf in het kamp Westerbork, het fatale transport en de daaropvolgende verschrikkelijke dood in de gaskamer meegemaakt. Iemand moet haar kleine vertrapte lichaam uit de menselijke kluwen hebben getrokken en naar de verbrandingsoven hebben getransporteerd. Daar is zij vernietigd, opdat nooit meer iemand aan Betsie Frankenhuis zou denken.

Toen in het voorjaar van 1943 het moment kwam dat mevrouw Frankenhuis al maanden verwacht had en zij sidderend de buitendeur van haar woning opende, stonden daar in de avondschemering twee Haaksbergse agenten van politie. Voor het huis in de Blankenburgerstraat wachtte een taxi. "Mevrouw, het is zo ver, bent U klaar?" De agent richtte zijn ogen naar de grond toen hij het uitbracht. Mevrouw Frankenhuis perste de lippen op elkaar. Ze had besloten om de dingen maar te laten gebeuren. "Kom maar even binnen, dan zal ik de jongste wekken", zei ze. Ze rende vertwijfeld de trap op en haalde Betsie, Jacob en Kurt uit bed. "Jullie moeten je aankleden, want we gaan op reis.." In de keuken zaten Jonas, Julia en Jetje. Ze schrokken even van de agenten in de gang. "Jullie kunt beter je jas aantrekken", zei de oudste agent, "je moet met ons mee".

In een paar tassen en zakken stonden wat persoonlijke bezittingen klaar. Met ogen vol wanhoop hielp mevrouw Frankenhuis de kleinsten in de jas. Ze pakte twee tassen en zei Jonas de andere bagage mee te nemen. Ze liep nog even door de slagerij om te zien of de ramen wel gesloten waren. Als laatste ging ze naar buiten en trok de deur achter zich dicht. De kinderen praatten opgewonden met elkaar.

"Wees stil jongens", zei ze. Op straat stonden een paar buren en anderen gluurden door de gordijnen. Van de overkant kwam buurvrouw Lida Kempkes, die in het verzet zat, op de oudste agent af. "Luister Marcus", zei ze zacht, "die jongen Kurt staat niet bij jou op de lijst, is het niet?"

Marcus controleerde zijn papieren. "Er zijn geen Duitsers nu, geef hem aan mij mee".

"Akkoord, maar snel", zei Marcus.

Ongemerkt wist mevrouw Kempkes de jongen mee te nemen in het duister. De buren wisten niet wat te zeggen. In het donker klonk een snik. "Jullie komen toch gauw weer terug. Het zal allemaal wel meevallen. Die verdomde oorlog is toch gauw afgelopen", werd er zachtjes gezegd.

Maar mevrouw Frankenhuis barstte in tranen uit. "Het is afgelopen met ons, we gaan allemaal dood", snikte ze. Het was alsof iedereen doordrongen werd van de waarheid van die woorden. Ook de agenten en de Haaksbergse taxichauffeur konden hun tranen niet bedwingen. Geschokt zagen de bewoners van de Blankenburgerstraat hun buren instappen. De agenten namen bij de portieren plaats en de taxi reed langzaam weg. In de auto was het doodstil.

De kinderen staarden voor zicht uit of snikten zachtjes. Halverwege de weg naar Enschede boog Marcus zich voorover naar zijn collega: "Laten we ze naar boer W. brengen, daar kunnen ze onderduiken. Dit kan toch niet gebeuren". "Luister", zei de ander, "ik denk aan mijn eigen kinderen. Als we dat doen, hoeven we niet meer terug te komen in Haaksbergen. En wat doen de Duitsers dan met mijn gezin? Heb je daar wel eens aan gedacht?" Ze fluisterden voort, totdat ze Enschede binnenreden. "De kans is verkeken", dacht Marcus bitter. Samen met tientallen andere Twentse joden werden mevrouw Frankenhuis met haar kinderen via Enschede naar Westerbork getransporteerd. Vandaar ging het al spoedig naar een concentratiekamp; moeder en kinderen werden daar, vermoedelijk onmiddellijk na aankomst vermoord in de gaskamer.

Hannie Zwiep - Van Ulsen: "Hoe ik mij Betsie herinner".

[Uit: B'rit Sjalom Berichten, 4e jaargang nr. 2, maart 1989]

Betsie (wij noemden haar Betje) Frankenhuis behoorde tot mijn vriendinnen, doordat wij samen op de kleuterschool en lagere school zaten. Ik praatte vaak met haar. Ze was bepaald een aardig meisje. Ik heb nog altijd het beeld van een meisje met kort geknipt haar met opzij een grote haarspeld daarin. In die tijd gebruikelijk bij meisjes. In de klas was ze wat kleiner dan de meeste andere kinderen en ze had een spits snuitje. De dag voordat haar vader wegging, kwam hij bij ons thuis langs. Hij vertelde mijn vader, dat hij bang was voor een tekort aan eten voor zijn vrouw en kinderen. Hij regelde met mijn vader, dat zijn gezin aardappelen en groente zouden blijven krijgen tijdens zijn afwezigheid. Zo stelde hij zich dat voor. Het pakte anders uit. Korte tijd later vertelde Betje mij, dat ze de volgende morgen weggingen. Haar moeder en broers, waarvan één geestelijk licht gehandicapt was, zouden met haar de volgende dag vertrekken. Het kwam op mij over als een soort vakantie, en ik vond het heel spijtig, dat ik niet mee kon. Betje is nooit teruggekomen. Elk jaar op 4 mei zie ik haar weer voor me.

Overwegingen bij een monument

[Uit: B'rit Sjalom Berichten, 4e jaargang nr. 2, maart 1989]

In het bestuur van B'rit Sjalom ontstond een aantal jaren geleden het idee om een daad te stellen ter nagedachtenis aan alle Haaksbergenaren, die in de loop der geschiedenis weerloze slachtoffers zijn geworden van terreur en onderdrukking. We zochten naar een symbool, dat zou kunnen uitdrukken onze hoop op een nieuwe wereld, een wereld, waarin de rechten van alle mensen worden gerespecteerd. Waarin vrijheid, gelijkheid en broederschap - de leuzen van de 200 jaar geleden begonnen Franse revolutie - geen holle frasen meer zouden zijn. Waarin gerechtigheid en vrede voor alle mensen waarheid zou worden. In die wereld zou Betsie Frankenhuis nu, wellicht in ons midden, als een vrouw van middelbare leeftijd, hebben gewoond, met misschien al weer volwassen kinderen. Haar vaders slagerij in de Blankenburgerstraat was misschien door een neef overgenomen. Betsie zou af en toe op bezoek zijn gegaan bij haar oude schoolvriendinnen, die nog in Haaksbergen wonen en nog vaak aan haar denken.

Het zal duidelijk zijn, dat we Betsie Frankenhuis niet gekozen hebben op grond van enige verdienste die zij voor Haaksbergen zou hebben gehad. Dat kan ook niet verwacht worden van een negenjarige. Haar leeftijd, haar kleine levensgeschiedenis en haar afkomst maken haar tot een symbool zonder enige pretentie. Ze is gewoon een meisje, zoals er in 1943 honderden woonden in Haaksbergen. Ze heeft niets gepresteerd dat de moeite van het memoreren waard is.

Geen dagboeken nagelaten, geen laatste brief geschreven, geen gedenkwaardige dingen gezegd. Maar ze had het volste recht om te leven, te leren, groot en sterk te worden, verliefd te worden, kinderen te krijgen of allerlei andere dingen te doen, een echt mens te zijn.

En dat recht is haar op onvoorstelbaar brute manier ontnomen op grond van de waanvoorstellingen van een dweper, die miljoenen verwaasden achter zich wist te krijgen.

In de overtuiging supermensen te zijn, hebben zij het meest weerzinwekkende hoofdstuk in de menselijke geschiedenis geschreven. En het ergste is dat het mensen waren zoals U en ik. Wie zal het zeggen of U en ik ons niet bij hen hadden aangesloten als dit alles in onze tijd was gebeurd?

En dat is meteen de kern van de zaak. Dit beseffende mogen we nooit vergeten wat er in onze dorpsgemeenschap is gebeurd. Het beeldje van Betsie Frankenhuis kan ons daarbij helpen.

Betsie Frankenhuis

[Tekst voor leerlingen basisscholen, gebruikt in het interactieve project van de Stichting Anne Frankproject]

In 1933 werd ik geboren in Haaksbergen. Ik was de jongste in het gezin van slager Salomon Frankenhuis en Johanna Falkenstein. Ik had 2 broers: Jonas en Jacob en 2 zusjes: Henriëtte en Julia.

Wij woonden in de Blankenburgerstraat, op no 9, waar ook onze slagerswinkel was.

Toen de nazi's Nederland in 1940 binnen vielen zat ik samen met mijn broer Jacob op de Openbare Lagere School Dorp. Daar is nu de bibliotheek ondergebracht.

Ik heb ook nog op de kleuterschool gezeten bij juffrouw Jansje ter Riet.

Vaak ging ik na school spelen met mijn vriendinnetjes Toos Baltink en Hannie van Ulsen.

De nazi's namen al gauw allerlei vervelende maatregelen tegen ons joden. Het werd ons onmogelijk gemaakt normaal te leven. Zo mocht ik niet meer naar mijn eigen school maar moest naar een school voor alleen maar joodse kinderen in Enschede. Overal hingen bordjes met:

Onze winkel werd door de nazi's gesloten. Toen kon mijn vader voor ons gezin geen geld meer verdienen. Daarom ging hij proberen met ander werk nog wat te verdienen. Zo heeft hij nog een poosje bij een boer gewerkt. Veel joodse mannen en vrouwen werden opgepakt en naar werkkampen gestuurd. Ook gingen er veel onderduiken, om uit de handen van de nazi's te blijven.

In 1941 stierven de eerste Joodse Haaksbergenaren in het kamp Mauthausen.

Mijn vader en mijn oom Jacob zaten sinds de zomer van 1942 ook al in een werkkamp. Wij voelden, dat er iets vreselijks ging gebeuren.

Op 2 okt. 1942 kwamen er 2 veldwachters aan de deur. Wat waren we bang. Iedereen huilde, toen we met onze koffers en rugzakken in de taxi voor onze voordeur stapten.

Kon niemand ons meer redden? Wij moesten mee naar Enschede. Van daar zijn we per trein naar het kamp Westerbork gebracht.

Op 9 okt. werden we met 1700 andere joden afgevoerd naar het concentratiekamp Auschwitz in Polen. Daar werden we allemaal door gas om het leven gebracht.

Ik was toen nog maar 9 jaar.

Betsie en haar familie herdacht

Dag meisjes en jongens van de Haaksbergse basisscholen, hier vinden jullie wat informatie over:

Stolpersteine

Heb jij dat ook wel eens gehad? Dat je ergens loopt en plotseling over iets struikelt.

Ook verwonderd achterom gekeken om te zien, wat jou bijna liet vallen?

De Duitse kunstenaar Gunther Demnig is door dat struikelen op een idee gebracht.

Hij wil de mensen ook laten struikelen; laten stilstaan en nadenken. Struikelen met je hoofd en je hart.

Struikelen is in het Duits: stolpern.

Stolpersteine zou je dus struikelstenen kunnen noemen.

Het zijn stenen met een metalen (messing) bovenkant. Ze worden meestal ingemetseld in een stoep voor een huis.

Daar heeft iemand gewoond, die tijdens de oorlog 1940-1945 door de Duitse bezetters is gearresteerd, in een kamp gestopt en vermoord.

Meestal waren het joden, die werden weggevoerd, maar de nazi's wilden ook homo's, Sinti, Roma's, Jehova's getuigen en politieke tegenstanders uitroeien.

De Stolpersteine zijn dus kleine gedenksteentjes, die ons willen herinneren aan deze slachtoffers. Op het metalen plaatje staan hun naam, hun geboortjaar, het jaar dat ze vermoord werden en de plaats waar ze werden omgebracht. Dat gebeurde meestal in een concentratiekamp.

Hier zie je zo'n Stolperstein, die in Borne is aangebracht. →

Op 1 april 2010 zijn de eerste Stolpersteine in Haaksbergen gelegd. In de stoep voor het huis aan de Blankenburgerstraat, waar slager Salomon Frankenhuis met zijn gezin woonde. Het hele gezin is vermoord in één van de kampen.

Van het jongste meisje **Betsie Frankenhuis** heb je misschien wel eens gehoord.

Zij was met haar 9 jaar het jongste slachtoffer van de nazi's uit Haaksbergen. Zij zat op de Openbare School Dorp, waar nu de VVV gevestigd is. Bij de school stond voor kort het herdenkingsbeeldje, dat de kunstenaar Bert Nijenhuis van haar heeft gemaakt. Het staat nu op het grasveldje naast de synagoge. Leerlingen van de Haaksbergse basisscholen leggen elk jaar bloemen bij dit monument tijdens het Anne Frankproject. Om haar en alle vermoorde dorpsgenoten te eren en te herinneren. Om er even bij stil te staan: dit mag nooit meer gebeuren!

Waarschijnlijk mag jij dit jaar ook meedoen met het Anne Frankproject.

Betsie en haar familie worden door de aangebrachte Stolpersteine dus ook herinnerd via deze monumentjes voor het huis, waar ze geboren is en in 1942 werd weggevoerd. Samen met haar vader, haar moeder, een broer van haar vader en 2 zusjes en 2 broers.

Het joodse neefje Kurt Falkenstein, dat in het gezin was opgenomen, is door het optreden van de overbuurvrouw mevr. Lida Kempkes gered. Ook voor hem wordt een steentje ingemetseld. Ook hij heeft vreselijk geleden door de nazi's.

Kaartje met de meeste concentratiekampen van de nazi's in Europa

Weet jij het kamp Auschwitz te vinden? En Sobibor? Anne Frank stierf in Bergen-Belsen. Dat lag niet zo heel ver van onze oostgrens. Een kaartje met een gruwelijke informatie!

Helaas bestaan er ook nu nog - in 2022 - op vele plaatsen in de wereld kampen. Probeer ze eens samen met een klasgenoot op te speuren. Kun je ook iets achterhalen over de reden, waarom deze kampen er zijn?

Veel succes met je speurtocht en met je werken aan het Anne Frankproject.

De werkgroep Anne Frankproject Haaksbergen.